

NYELVÉBEN VÉL A NEMZET...
Nemzeti öntudat és nemzeti nyelv – a nyelvész szemével
Nádasdy Ádám
 Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

(1) Nyelv és társadalom?

magyar: A lányom vett egy új kutyát.

Az új kutya megharapta a lányomat.

szlovák: Ø Moja dcéra kúpila Ø nové psa.

Ø Nový pes pohrýzol Ø moju dcéru.

(2) Német – germán – indogermán (= indoeurópai = árja)

Jacob Grimm (1785-1863): Deutsche Grammatik², 1822

Ős-indoeurópai **d** hang mai megfelelői

ős-indoeu.	szan-szkrit	perzsa	cigány (lovári)	orosz	görög	latin	angol	holland	német
* dekm	da śa	da h	de śh	de śja-tj	de ka	de cem	te n	te ien	ze hn
* dont-	da nt-	da ndán	da nd	—	od ont-	de nt-	to oth	ta nd	Z ahn(d)

(3) Szókezdő mássalhangzók: nemgermán (görög) és germán (angol)

görög ~ germ (angol)

pod- — foot

treis — three

kardia — heart

Tenuis → **Aspirata**

p,t,k → f,th,h

görög ~ germ (angol)

(b?) — (p?)

deka — ten

genos — kin ('rokon')

Media → **Tenuis**

b,d,g → p,t,k

görög ~ germ (angol)

pherō — bear ('visz')

thesis — deed ('tett')

kholé — gall ('epe')

Aspirata → **Media**

ph,th,kh → b,d,g

(4) Az I. hangeltolódás (= a Grimm-törvény)

(Kr.e. 500 körül)

T > A

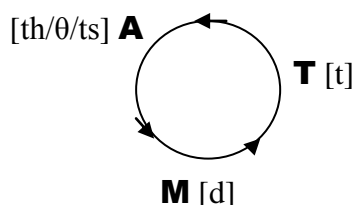
(treis > three)

A > M

(thesis > deed)

M > T

(deka > ten)

(5) Grimm teóriája: Kreislauf = körforgás

Grimm törvénye: az „AMTA-szabály”

(6) II. hangeltolódás: Felnémet (Hochdeutsch) (Kr.u. VIII. sz.)

görög → angol → német

treis → **th**ree → **d**rei = **T** → A → M (th = [θ])

deka → **te**n → **ze**hn = M → **T** → A (z = [ts])

thesis → **d**eed → **T**at = A → M → **T** (th = [t^h])

Szétfejlődés: hangváltozási szabályok („hangtörvények”)

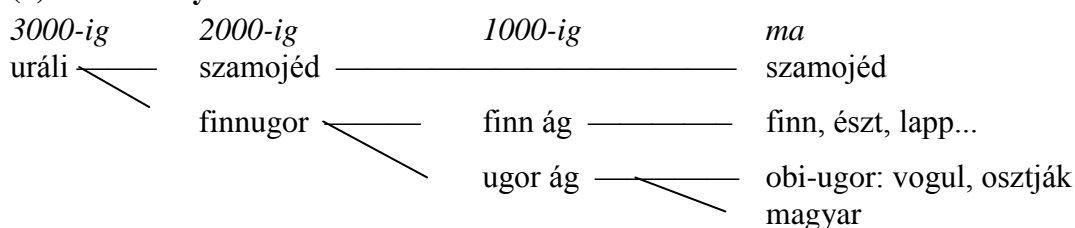
(7) A latin és leányai: az újlatin nyelvek (szétválás: Kr.u. 500)

<i>latin</i>	<i>olasz</i>	<i>spanyol</i>	<i>portugál</i>	<i>francia</i>	<i>román</i>	
lacte	latte	leche	leite	[le] lait	lapte	<i>tej</i>
lucta	lotta	lucha	luta	[lüt] lutte	luptă	<i>harc</i>
octo	otto	ocho	oito	[üit] huit	opt	<i>nyolc</i>
factum	fatto	hecho	feito	[fe] fait	fapt	<i>tett</i>
directum	diritto	derecho	direito	[drua] droit	drept	<i>jog</i>

(8) Finn–magyar hangmegfelelés: az ősi szókezdő *k*- hang sorsa (szétválás Kr.e. 2000)

<i>finn</i>	kivi	keri	käsi	kala	kuu	kusi	kump-	kota
<i>magy.</i>	kő	kéreg	kéz	hal	hó	húgy	hab	ház

(9) Az uráli nyelvcsalád

(10) Finn–ugor hangmegfelelés: az ősi szókezdő *s*- hang sorsa (ugor szétválás Kr.e. 1000)

finn	vogul	magyar	rekonstr. finnugor
suoni	tän	ín	*sōne
syli	täl	öl (fn.)	*sile
sula	tol-	ol- (va-d)	*sula
sappe	täp	epe	*säppä
syksy	tüks	ősz 'évszak'	*sükse
syö-dä	tī	e- (sz-ik)	*seße
-	tū	ő	*sö
-	tär	ér 'véredény'	*säre
-	tulj	ujj (testrész)	*suðje
säynäs	-	őn (halfaj)	*säβnä
sää 'időjárás'	-	ég (fn.)	*säŋe

Ajánlott olvasmányok:

Bárczi Géza: A magyar nyelv életrajza (1966)

É. Kiss Katalin: Anyanyelvünk állapotáról (2004)

Hegedüs József: Hiedelem és valóság: külf. és hazai nézetek a magyar ny. rokonságáról (2003)

Honti László (szerk.): A nyelvrokonságról: a török, sumer stb. áfium ellen való orvosság (2010)

Kiefer Ferenc (szerk.): Magyar nyelv (2006)

Sándor Klára: Nyelvrokonság és hunhagyomány: rénszarvas vagy csodaszarvas? (2011)